

KANT'IN EĞİTİM ANLAYIŞI

Öğr.Gör. Mehmet MABOÇOĞLU
Dokuz Eylül Üniversitesi
Buca Eğitim Fakültesi
Sınıf Öğretmenliği Bölümü Öğretim Elemanı

ÖZET

İnsanın doğuştan saf, temiz ve iyi olduğunu düşünen Kant, eğitim sayesinde insana en mükemmel bir şeklin verilebileceğini, ancak eğitim yoluyla doğuştan getirilen yapının en üst düzeye ulaştırılabileceğini söylüyor. Çok düzenli bir yaşam sürdüren Kant'ın eğitim anlayışında disiplin'in ayrı bir önemi vardır. Bedensel, zihinsel, ahlaksal eğitimin yanında cinsel eğitim üzerinde de durmaktadır.

SUMMARY

Kant thinks that man is pure and clear from birth. He also states that man can be formed perfectly and can be reached perfectness only through education. Kant had a very well organized and well planned personal life. Discipline has a special place in his understanding of education. Kant has emphasized on sex education in addition to physical, mental and moral education.

Özellikle "bilgi kuramı" alanındaki çalışmalarıyla tanınan Kant, bilginin çözümlemesi ve sınırlamasını yaptığı felsefesine kritik ya da eleştirici (tenkitçi) felsefe denilmektedir (1). Kant, yaşadığı dönem için, bizim çağımız eleştiri çağıdır, diyor. Bununla, onaylamadan önce, tartan bilmek iddiasında bulunmadan önce bilginin koşullarını öğrenmeye çalışan felsefeyi kastediyor (2). Kant'ın düşüncelerinin oluşmasında, kendisinin de belirttiği gibi, dogmatik uykudan uyandıran Hume'un yanında Rousseau'nun da etkisi oldukça fazladır. Heimsoeth'in de belirttiği gibi, Rousseau'nun yazıları, Kant'ın düşüncesinde, iç dünyasında büyük değişiklikler yapmış (3). Özellikle, eğitimle ilgili, bazı farklı yaklaşımları olmasına karşın, bir çok konuda birbiriyle çok yakın ya da aynı görüşler. Bu yüzden, Kant'ın eğitimle ilgili görüşleri sergilenirken, elden geldiğince Rousseau ile karşılaştırılmaya çalışılacaktır.

Dilimizde (literatürde) Kant'ın felsefesiyle ilgili bir çok çeviri ve yorum türünden çalışmaların bulunmasına karşın, eğitimle ilgili görüşlerini içeren, sanıyorum, "Kant'ın Pedagojisi"(4) adlı çevirinin dışında bir çalışma bulunmamaktadır; Aytaç'ın, Kant'ın daha çok ahlak eğitimiyle ilgili görüşlerini yansıtan kısa bir çalışmasının dışında (5). Girişle birlikte üç bölümden oluşan sözlü edilen bu çevirinin dili oldukça

ağır olmasının yanında, konunun anlaşılmasını yer yer önleyecek düzeyde, basım hataları bulunmaktadır. Her şeye karşın, yine de, Kant'ın eğitimle ilgili görüşlerini birinci elden yansıttığından, çalışma saygıyla karşılanmalıdır.

Kant da Rousseau gibi, insanın doğuştan (başlangıçta) saf, temiz ve iyi olduğu düşüncesindedir. Ona göre de, insanın doğasında kötülük yoktur; kötülüğün yegane sebebi; insan doğasını iyi eğitim esaslarına doğru yön verememek, oraya sevk edememektir (6). O, eğitim yoluyla insanın iyi yola sevk edilebileceği düşüncesindedir. Bunun için, eğitim yoluyla insanın her zaman daha iyi olabileceği, eğitim sayesinde insana en-mükemmel bir şeklin verilebileceğini düşünmenin güzel bir şey olduğunu söylüyor (7). Kant'a göre, insan yaratılışının gelişim sırtı eğitimde saklıdır; ancak eğitim yoluyla, doğuştan getirilen yapı geliştirilerek en üst düzeye ulaştırılabilir. Bu yüzden o, insanın insan oluşu ancak eğitim sayesinde; eğitim ne yapabildiyse insan işte ancak odur, diyor (8). Ona göre, insanlar eğitim görmeselerdi, durumları iyi olmazdı. Çünkü eğitim ve öğretim görmeyen insan kaba ve yontulmamıştır, diyor (9).

Kant eğitimi böylesine zorunlu ve gerekli görürken, aynı zamanda da "eğitim" işini küçümsemekte, basit bir olay gibi görmemektedir. Bu nedenle, eğitim, bize teklif olunabilecek meselelerin en çetini ve en gücüdür, diyor (10). Rousseau da aynı görüşte olup, eğitimciliğin çok zor ve kutsal bir iş olduğunu söylüyor (11). Bu yüzden bu işi-eğitimciliği üstlenen insanın-eğitimcinin, bu güçlüğü önceden anlaması, kavraması son derece önemli gözüküyor. Bunun yanında eğitimcide, Kant'a göre, disiplin ve öğretim eksikliği bulunmamalıdır; aksi durumda böyle bir eğitimci kötü bir eğitimci olur. Rousseau da, bir adamı adam etmeyi ele almadan önce, bu işi üzerine alanın adam olmuş olması şarttır, diyor (12). Ancak, bununla eğitimcinin hatasız, kusursuz olması gerektiği anlaşılmalıdır. Eğitimci dürüst, güvenilir, hatalarını örtbas etmeyen biri olmalıdır. Bu yüzden Russell, çocuğa karşı kendinizi hatasız ve insan üstüymüş gibi görünmeyiniz; çünkü o zaman size inanmayacaktır, inansa da böyle olduğunuz için sizi daha çok sevmeyecektir, diyor (13).

Kant, insan, eğitilmesi olanaklı yegane yaratıktır, demesine karşın, eğitim üzerinde ayrıntılı olarak durmamaktadır (14). Yani, "İnsanın eğitimi nasıl düzenlenmelidir? Eğitimde nasıl bir yol izlenmelidir ki, istenen hedeflere ulaşılabilir?" gibi soruların ayrıntılı cevaplarını görememekteyiz (en azından bu eserde yoktur). Bu eserde bir eğitim sistemini ortaya koymuyor, yalnızca eğitimle ilgili bazı düşüncelerini dile getiriyor.

Kant'a göre eğitim, çocuğun muhtaç olduğu özenleri (itinaları), disiplini, öğretimi (talim) ve kültürleşmeyi içermelidir (15). Özenle, çocuğun korunmasını kastediyor. Çocuğun, kuvvetlerini, kendi zararına kullanmasını, anne-baba tarafından alınan önlemlerle giderilmesini anlıyor. Yani çocuğun yaşamını sürdürebilmesi için bütün ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında, kendi kendine zarar vermesinin de (bir yerden düşme, yaralanma gibi) önlenmesidir. Bu özen, çocuğun büyümesi ve olgunlaşmasına koşut olarak, giderek azalır; zamanla çocuk kendi kendine yeterli olmaya başlar. Çünkü eğitim, Kant'a göre bilgilendirmeyi ve kültürleşmeyi de sağladığından, çocuğun yeterlik düzeyi gittikçe artar. Yeterlilikli (selahiyetli) bir insan ise, içinde bulunduğu durum ve koşulları göre her hedefe, her gayeye ulaşabilir(16). Ona göre, eğitim sayesinde çocuk, gelişim düzeyine uygun, ölçülü ve uygar bir duruma gelmelidir. Yani toplumsal yaşama, görgü kurallarına uygun davranmayı, kendini sevdirecek etkin olabilmeyi öğrenmelidir. Çünkü, Kant'a göre insanın iyi oluşu da, iyi bir eğitime bağlıdır. Ona göre, dünyada bütün iyiliklerin kaynağı, iyi bir eğitimidir (17).

Eğitim neye göre yapılmalıdır? Yönü nereye doğru olmalıdır? Başka bir deyişle, eğitim, daha çok geçmişe dayalı kültür değerlerine göre mi, yoksa şimdiki zamana (yaşantılan zaman ve durumlara) göre mi,

yoksa gelecek zamana göre mi olmalıdır? Kant'a göre eğitim daha çok geleceğe yönelik olmalıdır. Ona göre, özellikle eğitim programları yapan insanların gözönünde bulunduracakları eğitim prensiplerinden biri, çocukları insanlığın şimdiki durumuna göre değil, geleceğin daha iyi durumuna, yani yüce insanlık ve onun bütün geleceği fikrine göre eğitmek olmalıdır (18). Tabii bununla Kant, kültürel birikimin önemini küçümseyerek, bunun eğitimdeki yerini yatsıyor değil; o daha çok, geçmiş ve şu an anlaşılacak, geleceğe yönelik bir öğrenmenin sağlanmasından yanadır. Oysa, geleneksel toplumlarda (gelenek-göreneklerin, dinsel yargıların etkin olduğu), eğitimde daha çok geçmişe önem verilip, ona uygun yaşanmaya çalışılır. Şu an, yaşanan zaman ve koşullar çoğu kez gözönüne alınmaz. Elbetteki, bugün nasıl düne bağlı ise, eğitimde de çocuğa verilmek istenen kültür (geniş anlamda), birbirine bağlı olup, zaman ve insanlık'ın birikimidir. Bu birikimi oluşturan öğeleri parçalayarak, birbirinden ayırmak oldukça zor belki de olanaksızdır; ayrıca gereksiz de olabilir. Önemli olan, kültürde şu an etkili olan, olabilecek öğeleri alarak, çocuğun, daha çok geleceği düşünmesine, gelecekteki yaşantısına yardımcı olabilecek değerleri (bilgileri) verebilmektir. Çünkü, birey, geçmişin önemli Kültürel öğelerini bilerek, şu anı yaşamaya çalışarak, geleceği düşünürse, geleceğe göre kendini yönlendirirse her yönüyle gelişmesi (özellikle zihinsel yönden) daha da kolaylaşır. Birey gelişince, sonuçta toplumun da gelişmesi daha da kolaylaşır. Kant'ın öngördüğü de, sanıyorum budur.

Eğitim zaman bakımından ne kadar sürmelidir? İnsan ömrünün ne kadarını, eğitime (örgün eğitime) ayırmalıdır? Kant eğitim süresinin fazla uzun olmasından yana değildir. Ona göre, eğitim, çocuğun kendi kendini idare edebileceği zamana; yani cinsiyet içdürtüstünün gelişimine kadar ki, bu da aşağı yukarı 17 yaşlarına kadar sürmelidir. Çünkü ona göre, bu yaşlarda insan baba olup, kendisi de eğitim verebilecek düzeye gelir. Bundan sonra eğitim ve öğretim devam etse de, bunu fazla önemsemez (19). Sanıyorum Kant'ın bu düşüncesinin oluşmasında özellikle içinde yaşadığı dönemin önemli etkisi vardır. Çünkü, bilim ve teknolojinin çok hızlı gelişerek günlük yaşama girdiği günümüzde, eğitim ve öğretimin kısa süreli olmasını düşünmek oldukça zordur. İnsanın yeni durum ve koşullara daha iyi uyum sağlayarak verimliliğini artırabilmesi için, sürekli kendisini yenileyerek, geliştirmesi gerekiyor. Bunun için de eğitim ve öğretim belki örgün eğitimde olduğu gibi olmasa da, yaşam boyu devam etmelidir. Elbetteki insan, örgün eğitim süresince birçok şey öğrenmektedir; ancak bu yaşam boyu için yeterli olamaz. Bunun için, belki de örgün eğitimde en önemli sorun, bilgi ve becerilerin öğretilmesinden çok, öğrenme yolunun-bilgi elde etme yolunun öğretilmesidir. Çünkü, "öğrenme yolu"nu öğrenerek, bilgi edinmeyi (kültürlenmeyi) alışkanlık haline getiren bir kişi, yaşam boyu bunu sürdürmeyi zevkli bir uğraş olarak görür. Eğitimde başarı, belki de bu alışkanlığın kazandırılmasına bağlıdır.

Kant eğitimi kısımlara ayırarak, beden (fizik) ve ahlak eğitimini birbirinden farklı olarak düşünmektedir. Hatta o, beden eğitimini de "özgür eğitim" ve "okul eğitimi" diye ayırıyor (20). Ona göre özgür eğitim, oyunlar ve eğlencelerdir; çocuğun daha çok serbest kalabildiği ortamlarda oluşur. Bu, çocuklar için gayet doğaldır. Okul eğitimi ise, ciddi bir iş olup, çocuklar için zorunludur. Yani Kant, eğitimle yaşamı iç içe düşünmemektedir. Oysa Rousseau, eğitimle yaşamı iç içe, bir bütün olarak düşünüyordu. Bununla birlikte Kant, okul eğitimini çocuğu vatandaşlık yaşamına alıştıracak en güzel örnek olarak düşünmektedir. Ama bu doğru mu? Gerçekten, okul eğitimi ve bu eğitim süresince oluşan çocuğun yaşantısı, toplumsal yaşama bir hazırlık olabiliyor mu? Öyle sanıyorum ki, günümüzde de okul ve yaşam ikililiği, yani okulun soyutlanmış durumu sürmektedir. Çünkü çocuğun okul yaşamı süresince oluşan bir çok etkinliğin ve öğrenme konularının, günlük ve okul sonrası yaşamla çok az veya tamamen ilişkisiz gibi gözüküyor. Ancak Dewey'in de belirttiği gibi, yaşam tecrübeleri okula taşınabildiği oranda, yani çocuğun eğitim tecrübeleri, günlük yaşam tecrübelerine yaklaştırılabildiği oranda, bu ikilik azalarak ortadan kalkabilir (21). Bu ise, oldukça zordur.

Rousseau'nun aksine Kant, çok disiplinli, düzenli bir yaşam sürdürmüştür. Hatta Russell'ın belirttiğine göre, Emile'i okurken hariç, kapılarının önünden geçerken bir çok kişi saatleri ayarlamış (22). Böylesine düzenli yaşayan Kant'ın eğitim anlayışında "disiplin"e ayrı bir önem vermesi, sanıyorum doğal karşılanmalıdır. Ona göre, disiplinsizlik, bilgisizlikten daha kötüdür(23). Çocuğun insan olmasını sağlayan disiplindir. Çocuk, ancak, disiplin yoluyla hayvanlık halinden, vahşilikten insanağa yükselebilir. Disiplin aynı zamanda, kişiye insanlık kanunlarına boyun eğmesini sağlayarak, toplumsallaşmasını sağlar. Kant'a göre çocuğun disipline edilmesine erkenden başlanmalıdır. Çünkü ona göre, insanda çok fazla serbestlik, özgürlük eğilimi vardır; çocukta, bu bir kez alışkanlık haline gelirse, her şeyi buna feda eder, diyor (24). Bu yüzden, çocuk küçükten disipline alınmalıdır, diyor. Hatta ona göre, okula yeni başlayan çocuktan ilk sıralarda beklenen, bir şey öğrenmesi değil, yerinde disiplini bozmaksızın oturması ve verilen emirlere dikkat etmesidir. Yani Kant'a göre çocuk eğitiminin temel koşulu disiplin oluyor; öyle ki, elinden gelse disipline, belki de çocuk dünyaya gelmeden başlayacaktır. Acaba bu doğru mu? Çocuğun küçük yaşlardan beri disipline edilmesi, iyi bir eğitim için gerekli midir? Böyle bir disiplin anlayışına çocuk bilinçli olarak uyum sağlayabilir mi?

Öyle sanıyorum ki, disiplin konusunda Kant oldukça katı davranmaktadır. Öyle ki, ona göre, kurallar insanlar için değil, insanlar kurallar için vardır. Bunun doğru olduğu düşünülse bile, çocuk kurallar için yaşayabilir mi? Yani, kurallara uygun davranabilir mi? Bu oldukça zor, belki de olanaksızdır. Çünkü, eğer çocuk kurallara uygun davranabilecekse, zihinsel bakımdan bu düzeyde bulunuyorsa, neden eğitilsin ki? O zaman eğitime gerek kalır mı? Bilindiği gibi, insanın amaçlarına ulaşabilmesi ve iyi gelecek hazırlayabilmesi için, disiplinli yaşamın önemi ve gerekliliği, doğrudur. Bunun için, Turgut'un da belirttiği gibi, gerek kişinin kendi kendine uyguladığı disiplin (self imposed), gerekse başkaları tarafından kişiye empoze edilen (imposed) disiplin, koşullara göre gerekebilir (25). Ancak, daha çok anlamlı gözükken kişinin kendi kendine uyguladığı disiplin için, belli bir düzeyde zihinsel gelişim gereklidir. Çocuk, kendisi için neyin anlamlı, neyin yapmaya değer olduğunu anlayabilecek düzeyde bir zihinsel gelişime ulaşmalıdır. Bunun için, böyle bir disiplin anlayışını en azından, Piaget'nin de belirttiği gibi, soyut düşünmenin başladığı döneme kadar-10,12 yaşlarına kadar-ileri düzeyde istenmemeli, beklenmemelidir. Öncelikle aile ve okul ortamında çocuğun yaşadığı daha çok başkaları tarafından kişiye empoze edilen disiplindir ki, Kant'ın da sözünü ettiği, belki oyun mantığıyla, anlayışıyla verilebilir. Yoksa, çocuğun katı kurallara uyması gerektiği nasıl anlatılabilir? Çocuk okula ilk başladığı sıralarda konulan kuralları, örneğin izinsiz sıradan kalkmamak, konuşmama gibi, anlayabilir mi? Bunlara uymanın nedenini, niçinini kavrayabilir mi? Eğer çocuk bunları yetişkin gibi kavrayabiliyorsa, çocuk değildir. Oysa, sanıyorum eğitimde en büyük hata, çocuğun çocuk oluşunun unutulmasıdır. Bunun için sabır ve hoşgörü gereklidir.

Sanıyorum, bir açıdan, kurallara uymak demek, geniş anlamda disipline olmak, insanın aklın egemenliğine girmesi, ona uygun davranmasıdır. Bunun için de insanın zihinsel düzeyinin gelişmesi gerekir. Çünkü ancak gelişmiş zihin, kendi bedenini yönetebilir. Oysa çocuk, henüz zihnine göre değil, belki zihni bedenine göre hareket etmesi-gelişmesi gereken bir dönemde. Çocuk, çevresini ve nesnelere (eşyaları) geliştiği güzel, serbestçe elleyerek, duyarak, görerek, yaşayarak bunlarla ilgili bilgiler edinirken, bir taraftan da, kendi zihinsel alt yapısını oluşturmaktadır. Bu nedenle, çocuğun, değil çok sıkı bir disiplin cenderesi içinde bulundurulması, özgürce hareket edebilmesi için uygun koşullar oluşturulmalıdır. Böylece çocukluğunu yaşaması sağlanmalıdır.

Çocuğun, disiplinli olması nasıl sağlanmalıdır? Başka bir deyişle, çocuk nasıl disipline edilmelidir? Çocuğa nasıl davranması gerektiği söylenmesi yeterli midir? Şayet istendiği gibi davranmazsa, yani disipline

olmazsa ne yapılmalıdır? Kant'a göre çocuk itaat etmelidir. Ona göre, itaat, çocuk karakterinin en önemli özelliğidir (26). Çocuğun henüz yargı gücünün gelişmediği, taklit yeteneğinin bulunduğu devredeki söz dinlemesine, yani itaata, müsbet itaat diyor. Daha sonraki itaata ise, menfi itaat diyor (27). Kant, çocuğun itaat etmesini zorunlu görüyor. Şayet, çocuk verilen emri dinlemiyorsa itaat noksanlığındandır ki, bir cezayı gerektirir. Ona göre, bu yalnızca bir ihmalden ibaret bile olsa, ceza faydasız değildir, gereklidir. Yani, Kant'a göre ceza, eğitimin doğal bir parçası gibi gözüküyor. Ona göre ceza, manevi veya bedensel olmalıdır (27). Çocuğun sevilmemesi, saygı görmemesi, soğukça davranılmasını manevi ceza olarak görürken, çocuğun isteklerinin red edilmesi, daha baskılı ve katı davranılmasını (belki de dayak atılmasını) bedeni ceza olarak görmektedir. Kant'a göre özgün eğitimde de cezanın yeri olmalıdır. Ona göre, okul kurallarına tecavüz eden çocuk hiç bir vakit cezasız kalmamalıdır. Ancak, verilen ceza, suça (kabahata) uygun olmalıdır, diyor (28).

Acaba cezasız bir eğitim düşünülemez mi? Çocuğu eğitmek için illa da acı vererek, dışlamak, küstürmek, yani ceza vermek zorunda mıyız? Kant'a göre bu olanaksız gibi gözüküyor. Oysa, bu konuda Rousseau daha iyi konumdadır. O, çocuğun dışardan (anne-baba, eğitimciler) yönlendirilmesini istemediğinden, menfi eğitim süresince ki on - on iki yaşlarına kadar, eşya ile eğitilmesini istiyor. Bu nedenle, onun eğitim anlayışında Kant'ın öngördüğü gibi bir ceza sözkonusu değildir. Ancak, çocuk, eşyadan gelen zorluklara, güçlüklerle katlanmak zorunda kalabilir (Emile, yatak odasının pencere camını kırdığında, cam hemen takılmayarak, soğukta yatmak zorunda kalması gibi), ki bu da doğal olup, yaşamın kendisinden kaynaklanır. Sanıyorum günümüzde de, çocuğu cezanın her türünden uzak (kınama, azanlama, sevilme gibi) tutarak eğitilmesi oldukça güç, belki de olanaksız olabilir. Özellikle çocuğun yaşam güvenliği sözkonusu olduğu zaman, balkondan düşme, elini kesme, trafik kazası gibi durumlarda, bağırma, kınama, isteğini yapmama gibi tutumlar takınılabılır. Ancak bu durum, korkutma, acı verme gibi iyi bir eğitim anlayışında düşünülmemesi gereken düzeylere yükselmemelidir. Önemli olan, çocuğun sevgi atmosferi içinde, oyun mantığıyla eğitilebilmesidir. Sanıyorum, iyi bir eğitimin temelinde de ceza değil, sevgi yatmaktadır. Çocuklara sevgiyle, hoşgörüyle, anlayışla yaklaşılmalıdır.

Kant, çocuğa ana şevkatinin fazlası zararlıdır, dediğine göre, sevgiye, ilgiye yer vermektedir (29). Ancak o, sevgi ve ilgide aşırılığa kaçılmasından yana değildir. Hele hele, çocuğun "ağlamak" yoluyla istediklerine kavuşmasından yana değildir. Eğer, çocuk ağrıdan ağlıyorsa, yani haklı bir gerekçesi varsa, ilgilenilmelidir; huysuzluğundansa, varsın ağlasın, diyor. Ona göre bu anlayış genel kural olmalıdır (30). İlk sıralarda çocuğun her arzusunun yerine getirilmesini ve ağlamakla her şeyi elde edebileceği düşüncesinin oluşmasını da haklı olarak, kötülüğün ilk kaynağı gibi görüyor. Sanıyorum böyle çocuğun, yaşamın zorluklarına katlanarak başarılı olabilmesi oldukça zordur. Çünkü gerçek yaşamda her zaman çevremizi "anneler" oluşturmamaktadır. Bu yüzden çocuk, kendine uygun düzeyde zorluklara da katlanmasını bilmelidir.

Çok sıkı ve düzenli çalışan Kant'ın eğitim anlayışında "oyun"un yeri var mıdır? Oyuna zaman ayırmayı düşünüyor mu? Öyle gözüküyor ki, oyunun çocuk için önemini Kant da kabul ediyor; bu yüzden bütün çocuk oyunlarının iyi olduğunu söylüyor. Oyunlar, duyu organlarını ve bedeni hareket ettirmesinin yanında, zihinsel gelişmeyi de sağladıklarını söylüyor. Ona göre çocuk, oyunları o kadar sever ki, oyun oynarken diğer ihtiyaçları hiç aklına gelmez (31). Bu yüzden çocuk, eğitim etkinliklerine, oyun mantığıyla katılımı sağlanabilirse, sanıyorum daha kolay davranış değişiklikleri oluşturmanın yanında, belki de cezasız bir eğitim verilebilirdi. Çünkü, Dewey'in de dediği gibi, çocuklarda en iyi ilgi ancak oyun'la doğurabiliriz (32). Ancak Kant, oyunu çalışmadan farklı olarak düşünmektedir. Ona göre, çocuğun oyun ve eğlence saatleri olmalıdır; fakat çalışmayı da öğrenmelidir. O Rousseau gibi, çalışmayı oyunla iç içe, bir bütün olarak

düşünmemektedir. Oyunla, çalışmayı farklı iki etkinlik olarak düşünürken, çalışmaya daha çok önem vermektedir. Ona göre çocuğa küçük yaştan beri çalışmayı öğretmeliyiz. Çünkü çalışma onun için çok önemlidir; insan tamamen işe dalıp adeta kendinden geçmelidir, diyor(33). Çalışma alışkanlığının küçük yaşlardan beri edinilmesi, şüphesiz çok önemlidir. Ancak, böyle bir alışkanlığın kazandırılması için Kant'ın dediği gibi sınırlamaların getirilmesi-oyun ve çalışma saatleri diye, katı tutumları beraberinde getirebilir. Oysa, iş ve çalışmayı, oyunla bütünleştirerek, oyunla beraber verilebilse, çocuk baskısız, acısız, severek, ilgi duyarak çalışma alışkanlığı edinebilir. Şüphesiz ki, çocuğun kendi kişiliğine saygı gösterilerek, "çalışma", "oyun" ve "özgürlük"ün kaynaştırmasını sağlamak kolay bir iş değildir. Bunun için çocuk merkeze alınarak, ilgi ve yetenekleri çıkış noktası olmalıdır. Ancak, çalışma ve oyunu, çocuğun özgürlüğünü zedelemeyen, ne keder kaynaştırılabilirse, başarıya o kadar ulaşılabileceği söylenebilir. Önemli olan, çalışma ve oyunu kaynaştırırken, çocuğun kişiliğine ve özgürlüğüne saygı gösterebilmektir.

Kant'a göre çocuk eğitiminin bir bölümünü de "ahlak eğitimi" oluşturur. Ahlak sorunu, Kant'ın felsefi sisteminde de önemli bir yeri vardır. Zaten ahlak eğitimi de ahlak felsefesine uygun bir tarzda ortaya koyar. Ona göre ahlak eğitimi, ayrı bir düzeyde, farklı bir biçimde ele alınmalıdır. Çocuk eğitiminde ayrı bir alanı oluşturmalıdır. O, ahlak eğitimi disiplin üzerine değil, birtakım kurallar, yasalar üzerine dayandırılmasını istiyor. Bunun için öyle bir yasaya (düstur) göre hareket et ki, bunun bir genel yasa olmasını isteyebileşin, diyor (34). Bu yüzden, ahlak eğitiminde, çocuklara genel kurallar çerçevesinde hareket etmeleri öğretilmesini istiyor. Çocuk, doğruluğunu bizzat algıladığı genel kurallara göre hareket etmeyi öğrenmelidir, diyor (35). Ama bunun kolay bir iş olmadığını farkındadır. Bu nedenle, anne-baba ve öğretmenin çok bilgili olması gerektiğini belirtiyor. Ona göre, ahlak eğitimi karakter oluşturmalıdır. Karakter ise, ahlak genel kurallarına göre hareket etmek alışkanlığından oluşur. Bu anlayışına uygun olarak, kötülükten nefret etmeyi, ancak kötülüğü Tanrı men ettiği için değil, kötülüğü kötülük olduğu için yapılmaması gerektiğinin öğretilmesini önemli bir iş olarak görüyor (36). Ona göre, ahlak eğitiminde "ceza" ve "ödül"ün de yeri olmamalıdır. Çünkü, eğer kötülük yapınca cezalandırılır, iyilik yapınca ödüllendirilirse, çocuk, iyiliği ancak kendisine iyi davranılması veya ödül almak için yapar. Böyle bir çocuk hayatta iyi olsun kötü olsun kendisine hangisi karlı görünürse onu yapmayı düşünür; kendisi çıkarını uygun davranır, diyor (37). Bu durumda çocuk, iyi davranışı iyi olduğu için, kötü davranışı da kötü olduğu için yapmayacaktır. Sofistlerin (özellikle Gorgias'ın) anlayışına uygun olarak, çocuk yalnızca kendi çıkarını düşünecektir. Böyle bir anlayışın egemen olduğu bir toplumda sağlıklı bir toplumsal ve doğal dengiyi oluşturmak çok zor olabilir. Çocuk iyi anlamadan, kavramadan istenen bazı davranışları yapmasının fazlaca bir önemi yoktur. Anne-baba, öğretmen gibi otoritelerin korkusundan, kınamasından etkilenerek, yere tükürme, kağıt atmama, çevreyi kirletme gibi bazı kurallara uysa da, sanıyorum çok önemli değildir. Önemli olan, Kant'ın dediği gibi, çocuğun genel kuralları anlayarak, kavrayarak, benimseyerek uymasıdır. Aksi durumda, çocuk otoritelerin etkisini hissetmediği zaman beklenen davranışları göstermeyerek, sağlıklı ve temiz yaşama, çevreyi ve doğayı koruma gibi temel alışkanlıklar edinemez. Kısaca, sonuçta çocuk belki talim görmüş olur, ama, eğitilmiş sayılmaz. Ancak, çocuğun Kant'ın istediği gibi, genel yasalara uygun davranabilmesi için, sanıyorum Piaget'nin dediği gibi, zihinsel yönden, "soyut düşünme dönemi"ne girmesi gerekir. Ancak o çağlarda çocuktan bilinçli "genel kurallara uygun" davranışlar beklenebilir. Daha önceki dönemde ise, çocuğun uyması gereken kuralları baskıya, korkuya değil, açıklayarak, anlamasına, benimsemesine dayandırılmalıdır. Ancak, böylece çocuk bilinçli davranış değişikliği oluşturarak, eğitilmiş sayılabilir.

Kant, çocuğun bazı davranışları karşısında, "Utanmıyor musun? Ayıp!" diye bağırılmasına da taraftar değildir. Ona göre, eğitim döneminde bu tür ifadeler kullanılmamalıdır. Çünkü çocuğun utanmak ve ayıp

hakkında niç bir fikri yoktur; onun için utanılacak, kızarılacak hiç bir şey yoktur; henüz utanmamalı, kızarmamalı, diyor (38). Çünkü Kant'a göre, böyle bir tutum içinde yetişen çocuk, her şeyi içine saklama huyu edinerek, bir şey sormaya, bir şey istemeye cesaret edemez. Oysa o, her şeyi sorup isteyecek, açık yüreklilikle söyleyecek çağdadır, diyor. Bilindiği gibi, çocuğa yönelik baskılı ve sınırlandırıcı, yasaklayıcı tutumlar, aynı zamanda çocuğun olduğu gibi görünmesini önleyerek, farklı bir kişilik gelişmesine de neden olabilir. Böyle bir durumda çocuk, kendisini olduğu gibi değil, olması gerektiği gibi göstereceğinden yanlış davranışlarının giderilmesi de oldukça zorlaşacaktır.

Rousseau gibi Kant da görev ve sorumluluğu çocuklara uygun görmemektedir. Rousseau, çocuklara görev duygusunun, ceza korkusu, eziyetler, cevap almada yapılan baskılar yoluyla verilebileceğini sanıldığını söylüyor (37). Kant da görevle ilgili söz söyleyerek, açıklamaya uğraşmanın boşuna olduğunu, çocuk görevi, yapılmayınca ardında azarlanma ve dayak izleyen bir şey gibi görür, diyor (38). Öyle ise, çocuklara görev ve sorumluluklarından söz ederek, uzun uzun nutuklar atmaktansa, daha çok haklarından söz ederek, güven duygularının gelişmesine yardımcı olunması daha uygun olur.

Kant, Rousseau gibi, açıkça belirgin olarak, eğitimin esas hedefi çocuğun zihinsel düzeyini-uşlamlama(muhakeme) gücünü geliştirmek olarak görmüyorsa da, yine de zihinsel yapının-algı, bellek, imgelem gibi, geliştirilmesi üzerinde duruyor. Ona göre belleğin (hafızanın) eğitimi oldukça önemlidir. Algı bizde önce birtakım izlenimler oluşturur, bellek bunları muhafaza eder, diyor. Bu yüzden belleğin geliştirilmesi gerekir; ancak, bunun için, çocuklara alıştırma için alıştırma yaptırmanın, örneğin birtakım nutukları ezberletmenin uygun olmayacağını söylüyor. Ona göre, ezberlenecek şeyler yaşamla ilgili olup, bizim ilgilendiğimiz şeyler olmalıdır (39). Sanıyorum bunda oldukça haklıdır. Çocuğun yaşam tecrübelerine girmeyen, ilgisini çekmeyen konuları, yalnızca sınıf geçme, diploma alma, meslek sahibi olma gibi endişelerle öğrenmesi sağlanarak, eğitim yapıldığı söylenemez. Ancak, üzücüdür ki, ülkemizde de henüz bu düzeyin aşıldığı söylenemez. Çocuğun zihinsel gelişiminde, öğrenme konularının anlaşılması da, oldukça önemlidir. Bunun için, Kant, önemli olan çok şeyin, yüzeysel bilinmesi değil, az fakat, temiz ve sağlam bilmektir, diyor(40). Ona göre, öğrenilen veya söylenen şeyi anlamak ve anlaşılmayan şeyin de ağza alınmaması gerekir. Oysa, ne kadar çok insan var ki, bir çok şeyleri anlamaksızın okurlar, dinlerler ve anlamaksızın kabul ederler, diyor (41). İşte, sanıyorum, eğitimde asıl felaket budur; anlamadan kabul etmek ve ona uygun davranmak! Bunun adına eğitim değil, koşullandırma veya çağımızın teknolojisine uygun bir dille söylersek, robotlaştırma denmelidir. Bu tür insanların gelişmeleri, değişimleri çok zor olduğu gibi, kendileriyle ilgili kararları da çoğululukla kendileri veremezler. Oysa, eğitimin amacı, insanı başkalarına bağımlı kılmak değil, kendi kendini idare edebilecek düzeye getirmek olmalıdır. Kant'a göre bu nasıl sağlanabilir?

Kant'a göre, insanda bir çok yetenekler vardır; bunları geliştirmek bize düşmektedir. O, eğitimin bir amacı da yeteneklerin geliştirilmesi olarak görüyor. Bu yüzden eğitimi bir "sanat"a benzetmektedir (42). Yeteneklerin ortaya çıkışında ve öğrenilenlerin kavranmasında, şüphesiz çocuğun olgunlaşma düzeyinin de önemi vardır.

Bunun için Kant, çocukların yaşlarına uygun şeyleri öğrenmelerini istiyor (43). Ayrıca ona göre, yetileri geliştirmek için en iyi çare, öğretilmek istenilen şeyi bizzat yapmaktır. Anlamak için de en iyi araç yapmaktır. En sağlam öğrenilen ve iyi ezberlenen, insanın kendi bularak öğrendiği şeylerdir, diyor (44). Ona göre, çocuğun kendi kendine öğrenme etkinliklerine sokulması oldukça önemlidir. Çünkü, çocuk yazıyı bile

kendi kendine öğrenebilir, diyor (45). Yani, Rousseau'nun belirttiği gibi, çocuğun, yaparak-yaşayarak öğrenmesi sağlanmalıdır. Rousseau, bunu Emile'ye teraziye bile hazır vemyerek kendisine yaptırarak, bilimi öğrenmesin, icat etsin, diyor (46).

Bilindiği gibi, başarı için sürekli ve düzenli çalışmanın yanında "kararlı" olabilmeyenin de büyük önemi vardır. Bu yüzden Kant, çocuk bir kez bir şeye karar verince onu her durumda uygulamasına alıştırmız; ya karar vermemeli ya da karar verince mutlaka uygulamalıdır, diyor (47). Ona göre, karar veren fakat uygulamayan birinin kendine olan güveni de sarsılır. Bu yüzden insan verdiği kararları uygulamalıdır, diyor (48). Öyle gözüküyor ki, bu durumda insan, karar almadan önce durum değerlendirmesini iyi yapmalıdır. Karar aldığında da içinde bulunduğu koşulların bütün olanaklarını en iyi şekilde değerlendirerek sonuca ulaşmalıdır. Unutulmamalıdır ki, başarının temelinde çalışma ve kararlılık yatmaktadır.

Kant, cinsel eğitim konusuna da değiniyor. Yalnız bu konuyla ilgili görüşleri, sanıyorum tamamı çevrilmeyerek, bir kısmı boş bırakılarak atlanmıştır. Bu yüzden, Kant'ın bu konuyla ilgili görüşleri tam olarak anlaşılmamış olabilir. Olan kısmıyla, cinsel eğitimi nazik bir konu olarak görmektedir. Ona göre, ergenlik döneminde ergeni bilgisiz bırakmak mümkün değildir. Susmak, doğru olmayıp, ergenlere gerekli bilgiler verilmelidir, diyor (49). Bir çok eğitimci bu konuda aynı görüşte olup, çocukların veya ergenlerin konuyla ilgili soruları cevaplanmayarak susturulmaları, hatta azarlanmaları ya da yanlış cevapların verilmesini doğru bulmuyorlar. Russell, bu konudaki bilgiler de diğer bilgiler gibi görülerek, çocuğun soruları her zaman gerçeğe uygun yanıtlanmasını istiyor (50). Yörükoğlu da haklı olarak, değişik tavırlar ve biçimler alınmadan bu konuyla ilgili bilgilerin, aslına uygun, çocuğun anlayabileceği bir dille verilmesini istiyor(51). Yani bu konulara artık "tabu" gözüyle bakılmamalıdır. Aynı zamanda çocuğun, konuyla ilgili bilgileri en doğru biçimde, anne-baba ve eğitimcilerden öğrenme hakkına sahip olduğu da unutulmamalıdır. Zaten en sağlıklı ve doğru olanı da budur. Aksi durumda çocuk, değişik kaynaklardan, yanlış bilgiler edinebileceği gibi, anne-baba ve eğitimcilere olan güveni de sarsılabilir.

KAYNAKLAR

1. Tunali, İsmail; Felsefe, Altın Kitaplar Yayını, İst., 1990, s.5.
2. Weber, Alfert; Felsefe Tarihi, Çev. H.Vehbi Erarp, 3.Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1964, s.304.
3. Heimsoeth, Heinz; Immanuel Kant'ın Felsefesi, Çev. T. Mengüşoğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986, s.15.
4. Kant, Immanuel; Kant'ın Pedagojisi, Çev.M.Rahmi, Cumhuriyet Matbaası, İzmir, 1933.
5. Aytac Kemal; Avrupa Eğitim Tarihi, A.Ü.Basımı, Ankara, 1972, ss.230-235.
6. Kant, Immanuel; a.g.e., s.15.
7. Kant, Immanuel; a.g.e., s.10.
8. Kant, Immanuel; a.g.e., s.8.
9. Kant, Immanuel; a.g.e., s.9
10. Kant, Immanuel; a.g.e., s. 12
11. Rousseau, Jean J.; Emil Yahut Terbiyeye Dair, Çev. H.Z.Ülken, A.R. Ulgener, S.Güzel, 6.Baskı, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1966, s.19.
12. Rousseau, Jean J.; a.g.e., s.56.
13. Russell, Bertrand; Eğitim Üzerine, Çev. N.Bezel, 1.Baskı, Say Yay. İstanbul, 1984. s.124.
14. Kant, Immanuel; a.g.e., s.5
15. Kant, Immanuel; a.g.e., s.5
16. Kant, Immanuel; a.g.e., s.17
17. Kant, Immanuel; a.g.e., s.15
18. Kant, Immanuel; a.g.e., s.14
19. Kant, Immanuel; a.g.e., s.21
20. Kant, Immanuel; a.g.e., s.43.
21. Dewey, John Tecrübe ve Eğitim, Çev. F.Başaran, F.Varış, Ankara, 1938, bkz.
22. Russell, Bertrand; Batı Felsefesi Tarihi, Çev. Muammer Sencer, Bilgi y., 3.Cilt,II.Basım, İstanbul, 1973, s.33.
23. Kant, Immanuel; a.g.e., s.9
24. Kant, Immanuel; a.g.e., s.7
25. Turgut, İhsan; Eğitim Üzerine Felsefi Bir Deneme, Tin Y., İzmir, 1988, s.76.
26. Kant, Immanuel; a.g.e., s.61
27. Kant, Immanuel; a.g.e., s.21
27. Kant, Immanuel; a.g.e., s.60-61.

28. Kant, Immanuel; a.g.e., s. 59
29. Kant, Immanuel; a.g.e., s.7
30. Kant, Immanuel; a.g.e., s.57
31. Kant, Immanuel; a.g.e., s.41
32. Dewey, John; Nasıl Düşünürüz? Çev.D.B.Arıkan, S.Akdeniz, O.Etker, Sinan Mat., İstanbul, 1957, s.78.
33. Kant, Immanuel; a.g.e., s.45
34. Kant, Immanuel; a.g.e., s.18
35. Kant, Immanuel; a.g.e., s.58
36. Kant, Immanuel; a.g.e., s.18
37. Kant, Immanuel; a.g.e., s.58
38. Kant, Immanuel; a.g.e., s.36
37. Rousseau; a.g.e., s.51-52.
38. Kant, Immanuel; a.g.e., s.62
39. Kant, Immanuel; a.g.e., s.48
40. Kant, Immanuel; a.g.e., s.68
41. Kant, Immanuel; a.g.e., s.53
42. Kant, Immanuel; a.g.e., s.13
43. Kant, Immanuel; a.g.e., s.64
44. Kant, Immanuel; a.g.e., s.53
45. Kant, Immanuel; a.g.e., s.32
46. Rousseau; a.g.e., s.119
47. Kant, Immanuel; a.g.e., s.82
48. Kant, Immanuel; a.g.e., s.68
49. Kant, Immanuel; a.g.e., s.81
50. Russell; a.g.e., s.116
51. Yörükoğlu, Atalay, Çocuk Ruh Sağlığı, T.İş.Ban.Yay., 8. Baskı, Ankara, 1984, ss.174-183.